

De næste 25 år

Heldigvis har Michael også vist sig særdeles vedholdende som redaktør, og Kvant har i dag udviklet sig til et bedre blad end de foregående redaktører nok har turdet håbe på. De mange hundrede artikler, som er udkommet i bladet, repræsenterer nu et vigtigt bidrag både til beskrivelsen af dansk naturvidenskab og i formidlingen af naturvidenskab generelt, og vi må håbe, at det på et tidspunkt vil lykkes at få digitaliseret de tidligere numre, så de i højere grad kan blive læst og brugt også i dag. I en tid, hvor der er bekymring for at vi i dag taber dannelse og ikke mindst den almene viden, der gør, at man kan navigere i samfundet, er der et stort behov for seriøs formidling af naturvidenskabelig viden.

Der er heldigvis mange opgaver for fremtidens fysikere og astronomer. Som Peter Christiansen skriver i dette nummer af Kvant, har vi stadig problemer med at forstå kvarkgluon plasmaet i det tidlige univers. Her har vi også svært ved at forstå inflationsfasen efter Big Bang, ligesom forskerne heller ikke er enige om Universets fremtidige udvikling. Vi undrer os over forklaringen på kosmiske partikler med energier så høje, at de ikke burde forekomme, vi leder efter det mørke stof i Universet og mørk energi er endnu mere mystisk. Måske finder vi engang den store samlede "Teorien om alting", men indtil da er der med sikkerhed emner nok for Kvant også de næste 25 år.

Da tyve stjal billedet

– I anledning af Kvant nummer femsindstyve!

Af Mogens Esrom Larsen

Blandt min barndoms små gåder var skuddagen (24. februar) og tallene, fx "fyrretyve", det halve af "firsindstyve", og "halvfemsindstyve", men ikke "femsindstyve".

De danske talord

Værre bliver det, når man får kendskab til fremmedsprog. Svensk og engelsk har meget simple talord, fx 30: trettio, thirty, 40: fyrtio, forty, 50: femtio, fifty, osv. En del af forklaringen er, at ordet "tyve" på dansk er flertal af "ti". Og stavelsen "sinds" betyder "gange". Derfor er 40 "fyrretyve" simpelthen fire tiere, mens 80 "firsindstyve" er fire gange tyve, hvor "tyve" er 20, det mindste flertal af ti.

Og så er der de mystiske halve, "halvtreds", "halvfjerds" og "halvfems". De afspejler en idé, som vi kender fra tidsangivelserne, "halv otte" på dansk er samme tid som "half past seven" på engelsk. Så vi siger halvvejs til den tredie, fjerde og femte (snes).

Tallet 100 har engang heddet "femsindstyve", så sent som 1558. Ordet "hundrath" på oldnordisk angav tallet 120. Men kom til at betyde 100 i mange germanske sprog.

Skuddagen

Forklaringen på skuddagen er den samme idé om at trække fra. I oldtidens februar talte man dagene fremad til og med den 23. Derefter sagde man 5. dag før marts. I skudår begyndte man nedtællingen en dag senere, så skuddagen blev dagen mellem den 23. og den -5.

Litteratur

- [1] Fysisk Tidsskrift (1902-1989) blev grundlagt af fysikeren Kirstine Meyer som erstatning for "Nyt Tidsskrift for Fysik og Kemi", der kun nåede at udkomme 1896-98, og som igen var efterfølgeren til "Tidsskrift for Physik og Chemi samt disse Videnskabers Anvendelse", som udkom 1862-94.
- [2] B. Elbek (1990), Hvad hændte med den kolde fusion?, Kvant 1. årg., nr. 1, side 3-4.
- [3] F.B. Rasmussen (1990), Ny volt, ny ohm, ny temperaturskala, Kvant 1. årg., nr. 1, side 14-16.
- [4] F.B. Rasmussen (2011), SI-systemet under revision, Kvant 23. årg., nr. 1, side 3-6.
- [5] F.B. Rasmussen (2011), Om enheden mol i SI-systemet, Kvant 23. årg., nr. 4, side 10.
- [6] J.F. Bak (1990), Lagerringen i Århus, Kvant 1. årg., nr. 1, side 17-19.
- [7] Kvant (1996), 7. årg., nr. 1.
- [8] H. Hansen (1996), Den radioaktive sky fra Tjernobyl – dosis og virkning, Kvant 7. årg., nr. 1, side 21-28.
- [9] Kvant (2004), 15. årg., nr. 3.

Jens Olaf Pepke Pedersen er seniorforsker på DTU Space og Polar DTU, hvor han arbejder med satellitter i Arktis og klimaændringer. Medlem af Kvants redaktion.

At trække fra i talbetegnelserne var meget mere udbredt end denne ene. Latin havde 19 "un-de-viginti", 58 "duo-de-sexaginta". Angelsaxisk har 19 "anes wona twentig" og oldnordisk 29 "nott midr enn thritögr".

De franske talord

I gymnasiet mødte man de franske talord, bl.a. "quatre-vingts" dvs fire tyvere. Helt hjemligt! Selv om kelterne i Gallien menes at have et tyvetalsbaseret talsystem, som ikke længere er kendt, så er det ikke herfra de stammer. Efter Cæsars erobring indførtes et latinsk talsystem med tiere som grundstamme.

Tyvetalssystemet dukker op i Normandiet i det 11. århundrede efter de danske normanneres erobringer. 80 er kun et rudiment. Dengang talte man med 60 "trois-vingt", – også stavet "trois-vint", – 120 "six-vingt", 140 "sept-vingt", 360 "dix-huit-vingt". Nogle af disse tal overlever som morsomme betegnelser. "Les onze-vingts" er navnet på en hærledning på 220 mand. "Quince-vingts" er navnet på et hospital for blinde med 300 sengepladser, og så er "un quince-vingt" slang for en blind person, mens "entre au quince-vingts" betyder at falde i søvn. Man må formode, at normannerne var flittige købmænd, som dominerede regnskaber med deres foretrukne tal. At vikingerne (sådan) var handelsfolk vises også af deres tals andre erobringer. På vikingernes ø, Sicilien, tælles æg stadig med 40 "du vintini", 50 "du ventini e deci" op til 100 "cincu vintini".

Slutbemærkning

Der er en vis tilfredsstillelse ved at få løst sine gåder, selv om Martin A. Hansen siger, at man også kan nyde dem, som de er (Løgneren).

Litteratur:

Karl Menninger "Zahlwort und Ziffer". Vanderhoeck & Ruprecht, Göttingen 1957-58.